

Kusin, sysling, brylling och pyssling

Bakgrunden till våra släktskapsord

Som släkttforskare har man ett stort behov av ord för olika typer av släktskap så att man kan prata om sin släkt utan att bli missförstådd. Helst ska man också kunna göra sig förstådd även utanför Sveriges gränser, t.ex. på engelska och i övriga Norden.

 av Marika Lagervall

Jämfört med många av våra närmaste spåkgrannar har svenskan ett ovanligt stort och nyanserat ordförråd för att beskriva släktskap. Till skillnad från engelska, franska och delvis norska skiljer vi på släkt på farsidan och släkt på morsidan för många slags relationer. Vi har t.ex. morfar och farfar, moster och faster, brorson och systerson. Vi kan också specificera exakt vem vi menar genom att prata om farfars far, farmors far, morfars far eller mormors far, medan t.ex. engelskan här använder termen *great-grandfather* för alla.

Relationer med personer i samma generation som en själv kan uttryckas med ett nummer och efterleden *-männing*, t.ex. *fyrmänning* om en person med samma farfars farfar som en själv, alltså besläktad i fjärde led. Det är dock på de flesta ställen i landet vanligare att uttrycka samma sak med ordet *brylling*, liksom man vanligen uttrycker tremänningar med *sysling* och femmänningar ibland med *pyssling*. Släkt i andra led uttrycks vanligen med *kusin*. Dessa ord är dock mer ogenomskinliga och svårförståeliga och risken för missförstånd är mycket större här, särskilt som det förekommer dialektala skillnader inom landet och skillnader gentemot besläktade ord i våra närmast besläktade grannspråk.

Jag ska här göra ett försök att reda ut vad de våra mest ogenomskinliga släktskapsord egentligen betyder och vad de kommer från. Alla orden har gemensamma beröringspunkter och går inte helt att hålla isär.

Kusin

Kusin är inlånat från franskan och finns belagt i svenska från 1690-talet.

Det kommer ursprungligen från *cosinus*, som är en förkortning av det latinska *consobrinus* med betydelsen 'mosters barn'. Detta ord kommer i sin tur från en bildning till ordet *soror* 'syster'. Betydelsen kom senare att utvidgas till att omfatta alla typer av kusiner. Den enda skillnad som görs i franska är mellan könen med en maskulinform och en femininform. Spanska och italienska, som är närbesläktade med franskan, har andra bildningar för 'kusiner', men skiljer inte heller på kusiner på morsidan och farsidan. Det latinska ordet finns dock kvar i spanska *sobrina/sobrino*, men det betyder här 'brors eller systers son eller dotter' i stället för 'kusin'.

Under frihetstiden, särskilt på 1700-talet, hade franskan och den franska kulturen ett enormt inflytande på norra Europa och ordet *kusin* finns också inlånat i de flesta av de nord- och västeuropeiska språken, t. ex. svenska, norska, danska, engelska och tyska. I engelska och svenska har man en form för alla slags kusiner, både manliga och kvinnliga, medan norska och danska enbart har lånat in den feminina formen. I betydelsen 'manlig kusin' har de i stället ordet *fetter/fætter* som är lånat från det tyska *Vetter* med samma betydelse. Detta ord är en avledning till ordet fader, jämför tyska *Vater*, och det betydde äldst 'tarbror'. Det har sedan genomgått en annan slags betydelseförändring än *kusin*. Tyskan har dock lånat in både den maskulina och den feminina formen av franskan och har därför två ord för 'manlig kusin', *Vetter* och *Cousin*.

Det finns dock också andra ord som kan beteckna olika typer av kusiner. I norska och danska kan man använda *søskenbarn* (da. *søskendebarn*) för alla slags kusiner. Det är dock inte lika vanligt förekommande som *kusine* och *fætter*. Detta ord har även en parallell i isländska *systkinabarn* med samma betydelse och i det svenska *syskonbarn* som dock snarare nu för tiden betyder 'barn till ens syskon'. Denna betydelse förekommer också i norska och danska. Eftersom ordet är dubbeltydigt är det inte svårt att förstå spektivförskjutningen mellan 'barn till (två eller flera) syskon' och 'barn till någons syskon'. I det ena fallet är det en utomstående betraktare och i det andra en som är nära besläktad med någon annan.

Sysling

Eftersom vi i svenskan betecknar 'ku-

sin' med ett inlånat ord kan man anta att det har funnits ett annat ord innan som detta inlånade ord har trängt undan. Detta finner vi dock inte i ordet *syskonbarn*, utan i de nuvarande orden för tre- och fyrmänning, alltså *sysling* och *brylling*.

Sysling är bildat till ordet *syster* och hade i fornsvenskan betydelsen 'kusin på mödernet'. Den nära släktskapen med ordet *syster* syns tydligt i den isländska motsvarigheten *sysstrungur/systrunga* 'son respektive dotter till en moster' och även i det nynorska *systrung* 'son till en moster'. Det är alltså bildat på samma sätt som det latinska *consobrinus*, som jag nämnde ovan, men har gått ett steg längre i betydelseförändringen. Övergången från 'tvåmänning' till 'tremänning' har förmodligen skett efter att *kusin* lånades in och då har betydelsen även utvidgats till att omfatta släkt även på farsidan.

Bortsett från det nynorska *systrung* finns detta ord inte bevarat i norska och danska och det har inga direkta motsvarigheter i engelska, tyska och franska. I norska använder man ordet *tremønning* och i danska talar man om *næst søskendebarn*, medan man i de tre andra språken gör en omskrivning med ordet *kusin*, t.ex. engelska *second cousin* ordagrant 'andre kusin'. Ett liknande uttryck finns i det dialektala svenska *nästkusin* 'sysling'.

Brylling

Brylling är på motsvarande sätt bildat till *broder* och hade i fornsvenska betydelsen 'kusin på fädernet'. Den isländska motsvarigheten är *bræðrungur/hræðrorunga* med betydelsen 'son respektive dotter till en farbror'. Ända fram till slutet av 1800-talet kunde detta ord användas i betydelsen 'kusin (på fädernet)' jämsides med betydelsen 'tremänning', men sedan skedde ytterligare en förskjutning av betydelsen och ordet används i dag så gott som enbart i betydelsen 'fyrmänning'. Betydelsen 'tremänning' finns dock kvar i finlandssvenska.

Inte heller detta ord har någon direkt motsvarighet i andra språk. Norska och isländska använder här *fjærmønning* respektive *fjærmønning* 'fyrmänning', medan andra språk använder sammansatta uttryck som ofta bygger vidare på uttrycket för 'sysling', t.ex. engelska *third cousin*, ordagrant 'tredje kusin'.

I urnordisk tid verkar man ha haft ett

Forts. nästa sida.

Forts. Kusin, sysling, brylling.....

system där man skiljde på barn till en moster och en farbror. Troligen har man även haft ord för barn till en morbror och en faster men dessa finns inte bevarade. De två förstnämnda orden har i fornsvensk tid tagit över betydelsen hos de två sistnämnda och betecknar då 'kusin på fädernet' respektive 'kusin på modernet'. Det nya ordet *kusin* omfattade båda dessa typer av kusiner och i och med att det ordet tog över tappade man en distinktion i språket. Orden *sysling* och *brylling* har sedan förskjutits till senare generationer, först båda två till 'tremänning' och sedan *brylling* vidare till 'fyrmänning'.

Pyssling

Pyssling, till sist, är inte så vanligt och även om många vet att det kan användas för släktingar är det många som inte vet vilket led det ska användas för. Det vanligaste är 'femmänning', men enligt ordboken kan det även användas för 'fyrmänning'. Det förväxlas också ofta med *brylling*. Betydelsen kommer av en överförd användning av *pyssling* i betydelsen 'liten tomt eller dylikt' och är troligen bildat av *pys* 'liten pojke'.

Slutkommentar

Som man kan utläsa av det ovanstående, har dessa fyra ord en ganska speciell historia. Ordet *kusin* finns i flera andra europeiska språk, men har i några av dem en mer begränsad betydelse än i svenskan. De andra orden finns bara i dessa betydelser i svenskan och i de fall då motsvarigheter finns på andra språk har dessa en annan betydelse. Det nordiska systemet för att beteckna olika typer av kusiner har helt gått ur bruk utom i isländska och i och med att ordet *kusin* tagit över har de gamla orden *sysling* och *brylling* helt förändrats i betydelse. I andra språk har dessa ord, i den mån de har funnits, helt försvunnit och betydelserna 'tremänning' och 'fyrmänning' betecknas här av andra uttryck.

Är man medveten om att de här orden kan ha delvis andra betydelser i andra delar av landet eller i våra grannländer så bör det vara problemfritt att använda dem, men om man helt vill undgå risken för missförstånd bör man förtydliga vad man menar med hjälp av "-männing" - orden; *tremänning*, *fyrmänning* osv.

Om någon är intresserad eller har något att kommentera är ni välkomna att höra av er på e-post:

marika.lagervall@svenska.gu.se

Ur Släkthistoriskt Forum 5/99